

Mikrop, Salgın ve Toplum

Orhan Kılıç

İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık, 2021, 507 sayfa ISBN:978-625-570-97-32.

Zafer SARAÇ*

Hristiyanlıkta kıyamet alametlerin biri, ortaya çıkacak dört atlı üzerinedir. Öncelikle kıyamet felaketlerini getirecek yedi mühür açılır ve sonrasında 4 farklı renkte 4 at ortaya çıkacağı beklenir. Beyaz at binicisi İsa ile kutsallığı ve paklığı, kızıl at kan ve savaşı, siyah at açlığı ve kıtlığı sembolize eder. Dördüncü atın rengi soluk olup salgın hastalığı ve ölümü anlatır. Hastalığın vermiş olduğu soluk rengi; savaşın, açlığın ve kıtlığın sonucunda alan insanoğlu mukadder olan sonu ölümle karşılaşır¹. Hristiyanlıkta olduğu gibi dünyadaki bütün mitolojik ve dini sistemlerde hastalık anlatılırken benzer tarzda karanlık metaforlar en eski devirlerden beri kullanılmaktadır. Çünkü hastalık ve onun getirdiği ölüm, insanlıkla yaşıttır. Fakat son yüzyıllarda sağlık alanındaki gelişmeler paralelinde geçmişte insanoğlunun kâbusu olan bazı hastalıklar günümüzde ölümü çağrıştıracak kadar korkunç değildir. Peki günümüzde Kovit19 Salgını'ndan dolayı fazlasıyla muhatap olduğumuz hastalık kavramının tarihteki serencamı nasıldı?

Tarihçi yazar Orhan Kılıç yaklaşık yirmi yıllık çalışmalarının neticesinde okuruna yukarıdaki sorunun cevabı verebilmek için "Mikrop, Salgın ve Toplum" isimli kitabını hazırlamıştır. Kılıç, Osmanlı tarihi konusunda velut bir kalem olup, Osmanlı teşkilat ve idare tarihi, Osmanlı Dönemi Van Gölü çevresinin tarihi hakkında önemli eser ve makaleler kaleme almıştır. Kılıç'ın önemli bir uzmanlık alanı da Osmanlı insanının karşılaştığı doğal afet, felaket ve salgın hastalıklardır. Özellikle salgın

* www.kitapsuuru.com sitesi Genel Yayın Yönetmeni, zafersarac@hotmail.com

¹ Yüksel Göğebakan, "Dörtlü Atlı Grup Olarak 'Quadriga' ile 'Mahşerin Dört Atlısı'nın İlişkilendirilmesi ve Sanatsal Yansımaları", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, C. 7, S. 1 (2017), ss. 104-26, doi:10.20488/sanattasarim.562960.

hastalıkların her devlete olduğu gibi Osmanlı'ya olan derin etkileri yazarı etkilemiş ve çalışmalarını mezkûr konuya kanalize etmesine neden olmuştur.

İnsanların hastalıklarla teması sık sık tarihi kayıtlarda kendisini gösterir. Eldeki tarihi veriler yayılım açısından küresel ve yerel düzeyde etkilere sahip hastalıkların seyrini izlemek için oldukça doyurucudur. Yazar, buradan hareketle eserinin ilk bölümünü dünyada ve Osmanlı'daki bulaşıcı ve salgın hastalıklara ayırır. Kronolojik bir sırayla her bir hastalığın (veba, kolera, grip, çiçek, sıtma, frengi, verem cüzzam) geçmişten günümüze kadar seyri hakkında genel bir bilgilendirme yapılır.

Müellif, hastalık-insan ilişkisine geçmeden önce tıbbi ve tarihi terminolojiyi de hatırı sayılır bir şekilde mahirce kullanarak hastalığı tanıtır. Bu sayede hastalığın etkeni, bulaşma yolları, belirtileri gibi karakteristik bilgileri okuruna sunar. Hastalığın tarihi serencamını tamamlayan bu tarz bilgiler yazarın konusuna iyi odaklandığının önemli parametrelerindedir.

Eserin ikinci bölümünde ise hastalık-insan ilişkisinin temelleri hakkında bilgi verilerek, hastalığın sebepleri üzerinde durulur. Zira her mikroorganizmanın salgın yapabilmesi için uygun şartların oluşması gerekir. İnsanları hastalığa duçar eden sebepler kadar mağdurların uyguladıkları tedavi ve tedbirleri de hastalığın seyri açısından önemlidir. Bu nedenle eserin ikinci bölümünde insanların salgın hastalıklara karşı tedavi ve tedbir ekseninde oluşturdukları savunma mekanizmalarını görmek mümkündür. Günümüzle kıyaslama yapmaya olanak sağlayan bu kısım sayesinde insanların hastalık karşısındaki çaresizliğinin zamanla nasıl ortadan kalktığı fark edilir. Keza günümüzde kısa tedavilerle etkisini yitiren bazı hastalıklar geçmişte insanlık için kâbustur.

Eserin üçüncü bölümü ise; hastalığın askeri, siyasi, ekonomik, demografik, sosyal, psikolojik vs. etkilerine ayrılmıştır. Tarihi olaylar birden fazla etmenin etkisine açıktır. Fakat kimi zaman görünmez sâiklerin etkisi bazı tarihi olayların yorumlanmasını güçleştirir. Etkisine dikkat edilmeyen faktörlerden birisi de hastalıklardır. Zira geniş bir bakış açısıyla olaylara yaklaşılabilecek olursa; hastalıkların tarihin seyrini değiştirecek kadar güçlü bir etkiyi haiz olduğu fark edilir. Eserin bu kısmında verilen şaşırtıcı bilgiler tarihin ne kadar kırılğan olduğunu kanıtladığı gibi, hastalığın tarihe yön veren gücünü okura kanıtlar.

Ayrıca salgın hastalıkların etkilerinin ne denli fazla olduğu yapılan akademik yayınların geniş yelpazesinden anlaşılabilir. Çeşitli bilim dalları salgın hastalıkların yarattığı tabloyu kendi açılarından değerlendirirler. Hakeza aynı şekilde salgın hastalıklar tarih disiplini bakımından ele alınırsa; birçok bilinmeyen deşifre edilebilir. Zira insanlığın salgınla mücadele dinamikleri geçmişle gelecek arasında paralellik gösterir. Bilim ve teknolojiye yüksek tekâmüllere rağmen insanoğlu değişmeyen bazı sosyal kodlarla hastalığın karşısında durur. Bu açıdan hastalığı meydana getiren doğa ve onun yasalarına karşı direnen insanoğlunun temel yaklaşımları eserde ortaya çıkar.

Eserin her ne kadar akademik bir vizyon sunduğu bariz bir gerçekse de müellif verdiği bilgileri genel okuyucu kitlesine hitap edecek şekilde esnetir. Bu açıdan yazarın dilinin tamamen akademiye yöneldiği söylenemez. Hastalığın insanlığın geneline yansıyan etki tarzı düşünülürse konunun her

kesimi ilgilendirdiği bağlamından yazarın yaklaşımı doğrudur. Aynı şekilde tarih disiplininin bakış açısından bir hastalığın anlatımı herkesin ufkunu açar.

Günümüze kadar hastalıklar hakkında çokça eser kaleme alınmıştır. Hastalığa tıbbi açıdan bakan bilimsel eserlerin genel halk kitlesine pek hitap ettiği düşünülemez. Ama bazı eserler vardır ki herkesin kendince nasıpleneceği türden bir etki bırakır. Kılıç'ın eseri ilk aşamada bu intibayı bıraksa da verilen bazı bilgiler öyle her eserde karşılaşılabilecek türden değildir. Zira uzun yıllar Osmanlı arşiv kayıtları üzerinde çalışan Kılıç, hastalıklarla ilgili rastladığı nadide kayıtları okurlarıyla paylaşmıştır. Bu kayıtların hastalığı merkeze alan diğer araştırmalarda ve eserlerde kullanılması olasıdır. Bu da eserin referans değerinin yükselten bir özelliğidir.

Osmanlı'nın ücra bir coğrafi bölgesinde ortaya çıkan salgın hastalık sonucunda gelişen olaylar Osmanlı kayıtlarına yansırken meydana gelen tablo birçok soru işaretinin ortadan kalkmasına neden olur. Araştırmalar sonucunda elde edilen yeni bilgilerle tarihi bir olay farklı bir perspektif kazanır. Bazen gözden kaçan küçük bir kayıt bu manada çok şey ifade eder. Misal bir bölgedeki göç, aniden ortaya çıkan siyasi gerilim, nüfus azalması, ekonomik darboğaz vs. hastalığa bağlı olabilir. Kılıç, verdiği kayıtlarla tarihi olayların neden-sonuç ilişkisinden kaynaklanan zincirleme reaksiyonun odak noktasına hastalığı koyarak, salgının olayların deviniminde nasıl güçlü bir faktöre dönüşebileceği kanıtlar.

Mikrop, ortaya çıkardığı hastalık ve salgın, etkilediği toplumla tarihte adından söz ettirir. Aslında söz konusu olan sadece hastalığın tarih disiplini açısından görünümü değil, bahsolan marazın deyim yerindeyse gök ekini biçer gibi can alması ve siyasi, sosyal, iktisadi vs. dengeleri değiştirmesidir. Yaşadığımız Kovit19 Salgını'ndan daha sert etkilerle, tarihin seyrini değiştiren geçmişteki salgınlar bu yüzden iyi bilinmeyi hak eder. Özellikle hastalığın toplum üzerindeki etkilerinin iyi tahlil edilmesi; gelecekteki olası salgınlara karşı sosyo-psikolojik direnç noktalarının oluşmasını sağlar. Sonuçta mikrop-birey-toplum zamanın yordamıyla değişse bile insanın yaşama arzusu değişmez. Güçlü yaşam arzusuyla hastalığını bilen insan için; yaşanacaklar muamma değildir. Kılıç, hastalığı ve etkilediği insanı deşifre etmek için olaylara tarih gözlüğü ile bakar. Görmek isteyen tarih, çok şey verir.